

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Դասվար

/տարկա/

Թեմա՝ Միջառարկայական կապերը տարրական դասարանների մայրենիի
դասընթացում

Կազմեց՝ Էմմա Վարդանյան Վ.

(անուն, ազգանուն, հայրանուն)

Հրատ Ոսկանյանի անվան Կապանի թիվ 12 հիմնական դպրոց

Ղեկավար՝ Լուսինե Բալայան

«Կապանի N ավագ դպրոց» ՊՈԱԿ

(վերապատրաստող կազմակերպության անվանումը)

Կապան 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ-----3

ԳԼՈՒԽ 1 ՄԻՋԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ԴԵՐԸ ՄԱՅՐԵՆԻԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ
ԳՈՐԾԼՆԹԱՅՈՒՄ

1.1 ՄԻՋԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ԴԵՐԸ ԵՎ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ-----6

1.2 ՄԻՋԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԸ ՄԱՅՐԵՆԻԻ ԴԱՍԸԼՆԹԱՅՈՒՄ-----9

ԳԼՈՒԽ 2 ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՄԱՍ

2.1 ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ-----13

2.2 ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒՄ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ-----18

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ-----20

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ-----21

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

«Կրթությունն ամենահզոր զենքն է, որը դու կարող ես օգտագործել աշխարհը փոխելու համար»: Նելսոն Մանդելա

Ժամանակակից կրթական համակարգը ուղղված է բարձր կրթված, ինտելեկտուալ զարգացած անհատականության ձևավորմանը՝ աշխարհի պատկերի ամբողջական հայացքով, այս պատկերը ներկայացնող երևույթների և գործընթացների միջև կապերի խորության ըմբռնմամբ:

Մենք կարծում ենք, որ ինտեգրված դասերը նպաստում են երեխաների մոտ աշխարհի ամբողջական պատկերի ձևավորմանը՝ հասկանալով բնության, հասարակության և ամբողջ աշխարհի երևույթների միջև կապը:

Ուսումնական նյութի ինտեգրումը նպաստում է սովորողների ստեղծագործական մտածողության զարգացմանը, թույլ է տալիս նրանց ձեռք բերած գիտելիքները կիրառել իրական պայմաններում: Նպաստում է նաև անձնային որակների զարգացմանը՝ ուղղված բարի վերաբերմունքի, բնության, մարդկանց և կյանքի նկատմամբ:

Ժամանակակից կրթության կարևորագույն խնդիրներից մեկն է երեխաներին ցույց տալ իրենց շրջապատող աշխարհի միասնությունը: Դրան հասնելու համար նպատակահարմար է դասերին օգտագործել միջառարկայական կապեր, որոնց օգնությամբ աշակերտները սովորում են տեսնել նմանատիպ օրենքներ և օրինաչափություններ որոշակի գործընթացների և երևույթների զարգացման մեջ:

Միջառարկայական կապերի մասին Յ.Ա.Կոմենսկին իր «Մեծ դիդակտիկա» աշխատությունում նշում է, որ ուսումնական առարկաների փոխկապակցված ուսուցումը երեխաներին սովորեցնում է բացահայտել ուսումնասիրվող առարկաների և երևույթների միջև եղած կապերը. «Ամեն ինչ ամրապնդել բանականության հիմունքներով նշանակում է ամեն ինչ սովորել՝ մատնացույց անելով պատճառները, այսինքն՝ ոչ միայն ցույց տալ, թե ինչպես է այս կամ այն բանը տեղի ունենում, այլ նաև ցույց տալ, թե ինչու դա այլ կերպ լինել չի կարող: Չէ՞ որ իմանալ որևէ բան նշանակում է իրը ճանաչել իր փոխկապակցվածության մեջ»:¹

Տարրական դպրոցում միջառարկայական կապերը ներկայացնում են տարբեր առարկաների փոխկապակցվածություն, որոնցում մի առարկայից, ձեռք բերված

¹ Յ. Ա. Կոմենսկի, Մեծ Դիդակտիկա, Երևան, 2010

գիտելիքներն ու հմտություններն օգտագործում են մեկ այլ առարկայի խնդիրներ լուծելու համար: Սա նշանակում է, որ մեկ առարկայից ձեռք բերված գիտելիքներն ու հմտությունները չեն դիտարկվում առանձին, այլ կիրառվում են այլ առարկաների համատեքստում:

Միջառարկայական կապերը օգնում են սովորողներին հասկանալ տարբեր առարկաների նյութերը համալիրում, ցույց տալ փոխհարաբերությունն ու փոխկապվածությունը գիտելիքների և հմտությունների տարբեր ոլորտների միջև:

Հետազոտության արդիականությունը : Ժամանակակից ուսուցման գործող ծրագրերում և չափորոշիչներում ուշադրություն է դարձվում աշակերտի ոչ միայն գիտելիքների ձեռքբերմանը, այլև ունեցած գիտելիքների շնորհիվ առարկաները, երևույթները ընկալելու, վերլուծելու, արժևորելու, սեփական տեսակետը հայտնելու և այդ ամենը գործնականում կիրառելու կարողությունների ձևավորմանը:

ՀՀ հանրակրթական պետական չափորոշչով սահմանվել է միջնակարգ կրթություն ավարտողի ութ կարողունակությունները, որոնք շաղկապված են մայրենիի դասընթացում:

Այսպես՝ «Սովորել սովորելու» կարողունակությունը նպաստում է, որ սովորողներն ինքնուրույն և մյուսների հետ համատեղ արդյունավետ սովորեն և աշխատեն կյանքի տարբեր իրավիճակներում: Նրանք ճանաչում են իմացածի և չիմացածի սահմանները: Սովորողները ինքնակազմակերպվում են և ձևավորում են ժամանակի արդյունավետ կառավարման հմտություն: Նրանք կարողանում են գնահատել սեփական և մյուսների ֆիզիկական ու հոգեբանական հնարավորությունները, սովորում են աշխատել ծանրաբեռնվածության պայմաններում: Սովորելու ընթացքում աշակերտները ձևավորում են իրողությունները քննադատաբար և բազմակողմանի ուսումնասիրելու, վերլուծելու, ինչպես նաև ստեղծագործական ու նորարար մոտեցումներ կիրառելու ունակություններ: Սովորողները ձևավորում են համակարգային և ինտեգրված մտածողություն: ² Ինչպե՞ս ձևավորել այս կարողունակությունները:

² Հանրակրթության պետական չափորոշիչ, 2021թ.,
<https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=149788>

«Միջառարկայական կապերը» նպաստում են սովորողի «սովորեցնել սովորելու» կարողունակության ձևավորմանը, ինչը համապատասխանում է ՀՀ պետական չափորոշչի պահանջներին:

Հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել «Միջառարկայական կապերի» առանձնահատկությունները մայրենիի դասընթացում:

Հետազոտության գիտական վարկածը: «Միջառարկայական կապերը» տարրական դասարաններում նպաստում են սովորողի բազմակողմանի զարգացմանը, ինչը առաջնային է անձի ձևավորման համար:

Ուսումնասիրման նպատակից և գիտական վարկածից բխում են հետևյալ խնդիրները.

1. Ուսումնասիրել «Միջառարկայական կապերի» դերը ուսուցման գործընթացում, մասնավորապես կրտսեր դպրոցականի մայրենիի դասընթացում:
2. Պարզել նրա առանձնահատկությունները:

Հետազոտության մեթոդներն են՝ գիտահանրամատչելի գրականության և սկզբնաղբյուրների ուսումնասիրություն, վերլուծություն, հարցումներ, դիտարկումներ, համեմատություն:

Հետազոտության ընտրանքը՝ Փորձարարական հետազոտությունը կատարվել է Կապանի թիվ 12 հիմնական դպրոցի 4-րդ դասարանում: Հետազոտության մասնակցել են 13 կրտսեր դպրոցական:

Հետազոտության կառուցվածքը ու ծավալը: Հետազոտությունը բաղկացած է ներածությունից, 2 գլխից, եզրակացությունից, օգտագործված գրականության ցանկից: Աշխատանքի ընդհանուր ծավալը կազմում է համակարգչային բովանդակության 21 էջից:

ԳԼՈՒԽ 1 ՄԻՋԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ԴԵՐԸ ՄԱՅՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ

ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

1.1 ՄԻՋԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ԴԵՐԸ և ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներկայումս կրթության հիմնախնդիրն է ունենալ լայն մտահորիզոնով քաղաքացի, որն օժտված լինի յուրացված գիտելիքները համակարգելու և, ըստ անհրաժեշտության, դրանք կիրառելու կարողություն և այդ ուղղությամբ կատարվող բարեփոխումները միտված է, որ անձը ունենա գիտելիք, դրա վրա կգարգացնի իր հմտությունները, կարտահայտի իր դիրքորոշումը և ձևավորի արժեք:

Այդ նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է, որ նա առարկան և երևույթը քննի տարբեր կողմերից՝ զգայական, գեղարվեստական, գիտական և այլն: Շարունակ փոխելով գործունեության ոլորտը՝ աշխատանքը դառնում է ավելի հետաքրքիր: Առարկաների միջև կապերն ավելի ու ավելի են սերտանում, լրացնում միմյանց ու նպաստում երևույթի բազմակողմանի (տարբեր առարկաների տեսքով) դիտարկմանը և ընկալմանը:

Այսպիսով միջառարկայական կապերը ուսումնական առարկաներին վերաբերվող գիտելիքների միջև եղած կապերն են: Ռուս ականավոր մանկավարժ Կ.Դ. Ուշինսկու կարծիքով ուսուցման կարևորագույն նախապայմաններից մեկը միջառարկայական կապերի ստեղծումն ու կենսագործումն է, որոնք կարևոր դեր են խաղում աշակերտների բազմակողմանի զարգացման ու համակողմանի դաստիարակություն իրականացնելու գործում: Նրանք օգնում են նաև ուսուցման և կրթության անձակենտրոն մոտեցման իրականացմանը: Ուսուցիչը հնարավորություն է ունենում ապավինել սովորողների հետաքրքրությունների և հոբիների որոշակի շրջանակին: Մինևույն ժամանակ, հաշվի են առնվում ժամանակակից կրթական գործընթացի հիմնական սկզբունքները (ուսուցման փոփոխականության սկզբունքը, ինտեգրման սկզբունքը, կրթության բովանդակության ամբողջականության սկզբունքը, համակարգվածության սկզբունքը, զարգացման սկզբունքը, սովորողների ինքնուրույնության և ստեղծագործական գործունեության սկզբունքը):

Տարրական դասարանների ուսուցչի աշխատանքի առանձնահատկություններն այնպիսին են, որ նա միայնակ է երեխաներին մի քանի առարկաների դասավանդում:

Այստեղ կարևոր է ուսուցչի բազմակողմանի զարգացված լինելը, որպեսզի կարողանա առարկաների միջև կապի ապահովմանը զուգընթաց, հաշվի առնելով կրտսեր դպրոցականների տարիքային առանձնահատկությունները, տա լրացուցիչ տեղեկատվություն:

Գիտենք նաև, որ յուրաքանչյուր առարկա իրականության տարբեր ոլորտներից գիտելիքների և հմտությունների համակարգ է: Յուրաքանչյուր ակադեմիական առարկա էապես կրում է գիտելիքների տարբեր ոլորտների ինտեգրում: Տարրական դպրոցում ինտեգրված դասերը նախատեսված են սովորեցնելու երեխային ուսուցման առաջին քայլերից պատկերացնել աշխարհը որպես ամբողջություն, որում բոլոր տարրերը փոխկապակցված են:

Տարրական դպրոցում նպատակահարմար է կառուցել ինտեգրված դասեր՝ գիտելիքների բավականին նմանատիպ ոլորտները համատեղելու վերաբերյալ:

Ինտեգրված դասերը ուսուցչին թույլ են տալիս.

- ✓ կրճատել որոշակի թեմաներ ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ ժամանակը,
- ✓ վերացնել տարբեր առարկաների նյութերի կրկնօրինակումը,
- ✓ ավելի շատ ուշադրություն դարձրեք այն նպատակներին, որոնք ուսուցիչը կարևորում է դասավանդման պահին (խոսքի, մտածողության զարգացում, ուղղագրական զգոնություն, ստեղծագործական ներուժ),
- ✓ թեթևացնել սովորողների հոգնածությունն ու գերլարվածությունը՝ անցնելով մի տեսակից մյուսին:³

Ուսուցման գործընթացում միջառարկայական կապեր ստեղծվում են տարբեր եղանակներով: Օրինակ՝ ուսուցիչը դասի ընթացքում նոր նյութը պատմելիս կամ բացատրելիս աշակերտներին հիշեցնում կամ հարցնում է, թե մյուս առարկաներից իրենք ինչ գիտեն սվյալ երևույթի վերաբերյալ: Ուսուցիչը, հիմնվելով աշակերտներին հայտնի գիտելիքների վրա, աշխատում է նոր նյութը կամ գիտելիքները հասկանալի դարձնել, ստեղծել ուսումնասիրվող երևույթի համակողմանի, ամբողջական պատկերացում:

³ <https://krtahartak.am/courses/obligatory/course-018/lessons/%D5%B4%D5%AB%D5%BB%D5%A1%D5%BC%D5%A1%D6%80%D5%AF%D5%A1%D5%B5%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6-%D5%AF%D5%A1%D5%BA%D5%A5%D6%80%D5%AB-%D5%AF%D5%AB%D6%80%D5%A1%D5%BC%D5%B4%D5%A1%D5%B4%D5%A2-%D5%AB%D5%B6%D5%BF/>

Ուսումնական առարկաների միջև կապերի ստեղծումը հնարավորություն է տալիս իրականության տարբեր երևույթների տեղայնացված, մեկուսի դիտարկումից անցնել փոխկապակցված, համակարգված ուսումնասիրության:

Միջառարկայական կապերի նպատակային կիրառումը նպաստում է ուսուցման գործընթացում որոշակի տեղաշարժերի՝

- ճանաչողական ու կրթադաստիարակչական առումներով հարստանում է դասի բովանդակությունը,
- առավել հետաքրքիր ու հաճելի է դառնում դասը,
- տարբեր եղանակներով ստացած գիտելիքները միավորելու, մեկ ընդհանուր համակարգի վերածելու համար ստեղծվում են անհրաժեշտ պայմաններ,
- բարձրանում է դասի հագեցվածությունը,
- բացահայտվում են գիտելիքներ կիրառելու ոլորտները,
- կատարվում են հիմնավորված եզրակացություններ,
- բարձրանում է ուսուցչի վարպետության մակարդակը,
- հարստանում է ուսուցչի գիտամեթոդական զինանոցը,
- զարգանում է ուսուցման գործոնը,
- առավել նկատելի են դառնում հետադարձ կապերը,
- ձևավորվում ու զարգանում է սովորողների ճանաչողական ինքնուրույնությունը, ստեղծում է մոտիվացիա ուսման նկատմամբ և այլն:⁴

Բնտեգրված դասերը պարզ են, կոմպակտ, հակիրճ, դասի յուրաքանչյուր փուլում ուսումնական նյութերը տրամաբանորեն փոխկապակցված են: Այսպիսով միջառարկայական կապերի նպատակային կիրառումը մեծացնում է դասի յուրացման արդյունավետությունը:

⁴ <https://krtahartak.am/courses/obligatory/course-018/lessons/%d5%b4%d5%ab%d5%bb%d5%a1%d5%bc%d5%a1%d6%80%d5%af%d5%a1%d5%b5%d5%a1%d5%af%d5%a1%d5%b6-%d5%af%d5%a1%d5%ba%d5%a5%d6%80%d5%ab-%d5%af%d5%ab%d6%80%d5%a1%d5%bc%d5%b4%d5%a1%d5%b4%d5%a2-%d5%ab%d5%b6%d5%bf/>

1.2 ՄԻՋԱՌԱՐԿԱՅԱԿՆ ԿԱՊԵՐԸ ՄԱՅՐԵՆԻԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՈՒՄ

Ի՞նչ նշանակություն և դեր ունեն միջառարկայական կապերի օգտագործումը մայրենիի դասերին: Այդ մասին Ա. Տեր-Գրիգորյանը իր «Միջառարկայական կապերը մայրենի լեզվի դասերին» գրքում նշում է, որ ուսուցման տարրական օղակում մայրենի լեզուն իր մեջ ամփոփում է գրեթե բոլոր աշխարհաճանաչողական տեղեկություններն ու գիտելիքները և հանդիսանում է դրանց փոխանցման ամենահիմնական միջոցը: Նա նշում է, որ տարրական օղակում մայրենի լեզվի դասերին միջառարկայական կապերի գործադրման երեք կարևոր ձևեր կամ եղանակներ: Դրանք են՝

- ✓ Ուսուցման պրոցեսում անդրադարձ կապերի օգտագործումը, որն ամենից առաջ կապվում է ներառարկայական կապերի ճիշտ ու տեղին օգտագործման հետ: Այն ինչ աշակերտն անցել է նախորդ դասերին կամ ուսման նախորդ տարիներին, պետք է անընդհատ կրկնվի, ամրապնդվի և դրա վրա կառուցվի նորի ընկալումը:
- ✓ Ունեցած գիտելիքները և հմտությունները կարողանա կիրառել ուսուցման պրոցեսում:
- ✓ Այլ առարկաներից տվյալների կիրառությունն է, որը դասը կդարձնի հետաքրքրական, ուսանելի, կունենա դաստիարակչական մաս:⁵

Տարրական դասարաններում դրվում են բոլոր գիտելիքների, կարողությունների հիմքերը: Երեխաներն ակամա աստիճանաբար հաղորդակից են լինում մարդկության կուտակած բազմադարյան մշակութային ժառանգությանը, ծանոթանում և փորձում են բացահայտել բնության գաղտնիքները: Կրտսեր դպրոցականի մոտ հարստանում է բառապաշարը, մտածողությունը, փորձում է իր ուժերի ներածին չափով գտնել իր հարցերի պատասխանները: Կարևոր է ուսուցչի դերը: Նա պետք է երեխային սովորեցնի շրջապատում տեսնել և գնահատել գեղեցիկը, լավն, բարին, ազնիվը և գնալ այդ ճանապարհով:

Տարրական դասարանների մայրենիի դասերը այդ նպատակին հասնելու լայն հնարավորություններ են տալիս, որովհետև այդ դասերը իրենց մեջ ամփոփում են

⁵Ա. Տեր-Գրիգորյան, Միջառարկայական կապերը մայրենի լեզվի դասերին, Երևան, 1986

տարրական տեղեկություններ արվեստի տարբեր ձևերի, գիտությունների և այլ հարցերի վերաբերյալ:

Այսպես՝ մայրենիի և մանկական գրականության ինտեգրված դասերին ընթերցում, ունկնդրում են նորանոր բանաստեղծություններ, հեքիաթներ, պատմվածքներ, առակներ, ընթերցում, ունկնդրում և քննարկում մանրապատում ստեղծագործություններ: Ուսումնասիրում, վերլուծում և համեմատում են, քննարկում են դրանց առանձնահատկությունները ստեղծման ժամանակահատվածի և տեղի հետ կապված:

Մայրենի առարկան սերտորեն կապված է պատմության, ազգագրության հետ: Քանի որ մայրենիի դասագրքերում ընդգրկված են Հայաստանի և տարբեր երկրների պատմության մասին գրական և ոչ գրական տեքստեր, հոդվածներ: Դիտում են տարբեր ազգերի մշակութային արժեքները ներկայացնող նկարներ, ֆիլմեր, ուսումնասիրում են նյութեր, կատարում վերլուծում, համեմատում, դրանց առանձնահատկությունների քննարկում ստեղծման ժամանակահատվածի և տեղի հետ կապված:

Մայրենիի դասագրքերը հարուստ են նկարագարողումներով: Դասին աշակերտները դիտում են տարբեր ոճերի և ժանրերի նկարներ, դրանց շուրջ պատմությունների հյուսում, քննարկվող թեմաներով նկարների, տարբեր նյութերով աշխատանքների ստեղծում (խճանկար, ծեփում, ապլիկացիա, կոլաժ), ինքնաշեն գրքույկների նկարագարում, պաստառների ձևավորում, ինքնաարտահայտում գույների միջոցով:

Մայրենիի, ես և շրջակա աշխարհի ինտեգրված դասերին առարկաների և բնական երևույթների զգայական ընկալումը միշտ ուղեկցվում է երեխաների խոսքի զարգացման վրա աշխատանքով: Ուսուցիչը նրանց սովորեցնում է ճիշտ անվանել բույսերը, կենդանիները, մարմնի մասերը և հրավիրում է նրանց խոսել իրենց դիտարկումների արդյունքների մասին:

Կարելի է համադրել մայրենի լեզուն կերպարվեստի և երաժշտության հետ: Երաժշտություն առարկայի հետ համադրելիս իրականացվում է քննարկվող թեմաների վերաբերյալ երգերի ունկնդրում, սովորում և կատարում, դերային խաղերի, բեմադրությունների երաժշտական ձևավորում: Այն դասը դարձնում է հաճելի, տպավորիչ, անմոռաց, նպաստում է դասապրոցեսում աշակերտների ակտիվությանը:

Մայրենի լեզվի և մաթեմատիկայի դասերի միջև միջառարկայական կապը նպաստում է երեխաների բառապաշարի և ուղղագրական նոր բառերի՝ մաթեմատիկական անվանումների՝ կիրառում, տոննա, գրամ, կիլոմետր, սանտիմետր և այլն, ուսուցմանը:

Դերերով կարգալը թատերական արվեստի տարրերից ամենապարզն ու մատչելին է: Դերերով կարգալու ժամանակ աշակերտը մտնում է իր դերի մեջ, ավելի լավ է պատկերացնում իր կարգացածը և ձգտում է ձայնով, կարգալու եղանակով ճիշտ վերարտադրել տվյալ գործող անձի հոգեվիճակը, թափանցել դերի էության մեջ: Այս աշխատանքը որոշակի հաճույք է պատճառում երեխաներին, բարելավում է կարգալու տեխնիկան: Երբ անգիր արված նյութը դերերով արտասանում են, աշակերտները մտովի մտնում են իրենց դերի մեջ, իրենց խոսքը, շարժումները, հարց ու պատասխանը համապատասխանեցնում են մյուսների խոսքին ու շարժումներին: Թեմատիկ խմբի նյութերի ամփոփման դասերին նպատակահարմար է կիրառել բեմականացում, քանի որ այն միանգամայն դրականորեն կազդի նյութի յուրացման, երեխաների ճանաչողության սահմանների ընդարձակման, նրանց համակողմանի դաստիարակության վրա: Աշակերտները տեխնոլոգիայի դասաժամերին խմբային աշխատանքի միջոցով տարբեր նյութերով (սերմեր, թելեր, գործվածք, սովարաթուղթ և այլն) ստեղծում են բեմադրությունների ղեկորացիաներ, ինքնաարտահայտում պատկերների միջոցով:

Մայրենին կապված նաև մեդիայի հետ, քանի որ աշակերտները դասանյութի հետ կապված նոր տեղեկատվություն ստանալու համար, պետք է ուսումնասիրեն տպագիր և ոչ տպագիր աղբյուրներ:

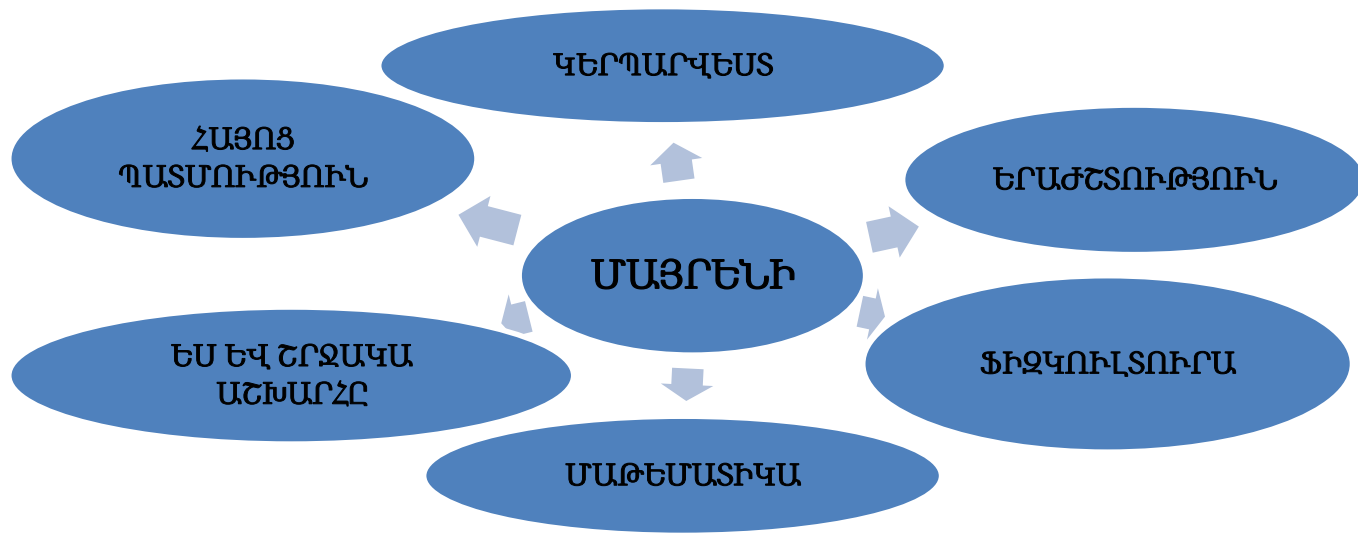
Մայրենիի դասերին ինտեգրված է նաև ֆիզկուլտուրա առարկան, քանի որ երեխաները դասի որոշակի հատվածում կատարում են ֆիզկուլդադարներ:⁶

Այսպիսով միջառարկայական կապերը տարրական դասարանների մայրենի դասընթացում նպաստում են ստեղծագործական ներուժի ակտիվացման, համագործակցելու, հաղորդակցվելու կարողությունների ձևավորմանը: Տարբեր

⁶Մայրենիի ծրագիր հանրակրթական 1-6-րդ դասարանների համար
<https://escs.am/files/files/2020-07-17/8e86258106381f2fda04290ffa268a94.pdf>

առարկաներից և բնագավառներից գիտելիքներ ձեռք բերելու, խոսքը որպես ճանաչողական միջոց կիրառելու կարողությունների ձևավորման հնարավորություն:

Ստորև ներկայացնում եմ գծապատկերով նշելով՝ այն առարկաները, որոնց հետ առավել շատ կարող է առնչվել մայրենի առարկան:

Հավելված 1.

ԳԼՈՒԽՁ. ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՄԱՍ

2.1 ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄ

Հետազոտությունը իրականացնելու համար նախապես առաջադրել են հետևյալ խնդիրները.

- ✓ Տարրական դպրոցի ուսուցիչների շրջանում կատարել հարցում «Միջառարկայական կապերի դերը տարրական դասարանների մայրենիի ուսուցման գործընթացում» թեմայի շուրջ՝ պարզելու ինտեգրման արդյունավետությունը դասապրոցեսում:
- ✓ Պարզել ինտեգրված դասերին երեխաների ներգրավածությունը, հետաքրքրությունը դասապրոցեսի նկատմամբ:

Հետազոտության նպատակի իրագործման և առաջադրված խնդիրների լուծման համար կիրառեցինք հետևյալ դիագնոստիկ մեթոդները.

- Հարցում (Google Forms)
- Փորձարկում
- Դիտարկում և հարցում

Հետազոտությանը մասնակցել են 4-րդ դասարանի 13 աշակերտները՝ 5 տղա, 8 աղջիկ:

Հետազոտության փուլերը

1-ին փուլ: «Դասվարներ» զրուցարանում տեղադրեցինք Google Forms-ով կազմված հարցաշարը: Հարցման նպատակն էր պարզել, թե միջառարկայական կապերը հաճախ են կիրառում մայրենիի դասապրոցեսում և ինչպես է այն անդրադառնում դասապրոցեսի արդյունավետության վրա:

2-րդ փուլ: Իրականացրեցինք ինտեգրված դաս մայրենիի առարկայից: Ստորև ներկայացնում են դասապլանը:

Օրվա դասի պլան	
Դասարան	4-րդ
Ուսուցիչ	Վարդանյան Էմմա
Առարկա	Մայրենի

Թեմա	Հայաստանի յոթ և բյուր հրաշալիքները
Դասի թեմա	Իշխանը (մաս 1)
Դասի տիպը	Նոր նյութի յուրացման դաս
Դասի նպատակ	<ul style="list-style-type: none"> • Ընթերցել բնագիրը՝ զարգացնելով կարդալու որակական հատկանիշները և պահպանելով գրական շեշտը, առողջանությունը: • Կարողանալ եզրակացություն կատարել տեքստի տեղեկությունների հիման վրա: • Բնութագրել և նկարագրել հերոսին՝ զարգացնելով կապակցված խոսք կառուցելու կարողությունները: • Համալրել և ամբողջացնել շրջակա աշխարհի մասին գիտելիքները և տեղեկությունները: • Կարողանալ նախադասության մեջ գտնել ավելորդ բառերը: • Գնահատել շրջակա միջավայրի դերը մարդկանց կյանքում և ցուցաբերեն հոգատարություն բնության նկատմամբ:
Խնդիրները	<ul style="list-style-type: none"> • Կարողանալ արտահայտիչ, սահուն ընթերցել: • Տարբերել խոսքային «վթարները»: • Աշխատանք բնագրի շուրջ: • Վերլուծել կերպարը և կապակցված խոսքի կիրառմամբ հիմնավորել: • ՀՀ քարտեզի վրա ցույց տալ լիճը և մարզը, որտեղ գտնվում է լիճը: • Գնահատել գեղեցիկը, բարին, ցուցաբերել հարգանք դիմացինի նկատմամբ, գնահատել բնության դերը մարդկանց կյանքում:
Վերջնարդյունքները	<ul style="list-style-type: none"> • Բարձրաձայն ընթերցի տեքստը սահուն, գրական շեշտի և առողջանության պահպանումով: • Հասկանա կարդացած տեքստի բովանդակությունը:

	<ul style="list-style-type: none"> • Կարողանա խոսքը իբրև ճանաչողական միջոց օգտագործել և տարբեր առարկաներից ու բնագավառներից գիտելիքներ ձեռք բերելու կարողություն: • Կառուցի գրագետ, կապակցված խոսք: • Խոսելիս ճիշտ արտասանի բառերը, պահպանի հայերենի ուղղախոսական կանոնները: • Ձևավորի հարգանք դիմացինի արժանապատվության նկատմամբ, գեղեցիկը, բարին տեսնելու, ընկալելու և գնահատելու կարողություն, հոգատարություն բնության նկատմամբ:
Հիմնական հասկացությունները	Լիճ, լճակ, լճի բնակիչներ, գետ, գետակ, հյուրեր
Խաչվող հասկացություններ	Ժամանակ և տարածություն, Պատճառ և հետևանք
Միջառարկայական կապեր	Ես և շրջակա աշխարհը, ֆիզկուլտուրա, երաժշտություն, կերպարվեստ
Կիրառված մեթոդներ	Գուշակություն հնար, հարց ու պատասխան, քառաբաժան
Դիդակտիկ նյութեր	Դասագիրք, տետրեր, ՀՀ քարտեզը, Սևանա լճի և իշխան ձկան նկարներ, օդապարիկ (վրա՝ գրպանիկ), քարտեր, համակարգիչ, տեսագրիչ
Գնահատում	Միավորային

Դասի ընթացք՝ ԽԻԿ համակարգով
Խթանում

Ուսուցչուհին ասում է, որ վերհիշեն երեխաների անցած ճամփորդությունները (Որտեղի՞ց են շարժվել, որտե՞ղ են եղել, ի՞նչ են տեսել...): Ապա հարցնում է, թե ինչ են կարծում, որտեղ կլինի հաջորդ կանգառը:

Այնուհետև գրատախտակին ամրացած օդապարիկի գրպանից հանում է մի թուղթ և ասում, որ վրան գրված է ինչ-որ մեկի «անձնագրի» տվյալները, բայց անունը չի գրված, և խնդրում է աշակերտներին օգնել իրեն պարզելու, թե ում մասին է խոսքը:

Թղթի վրա գրված էր.

Անուն
 Գտնվելու վայր չէ, Գեղարքունիքի մարզ
 Ջրի տեսակ քաղցրահամ
 Բարձրությունը 1916մ
 Ընդունում է 28 գետ ու գետակ
 Սկիզբ է առնում Հրազդան գետը

Աշակերտները կռահում են և ուսուցչուհու ցուցումով ցույց են տալիս քարտեզի վրա:

Ուսուցչուհին հարցնում է, թե ինչ գիտեն Սևանա լճի մասին: Այնուհետև ուսուցչուհին ասում է, որ կապուտաչյա գեղեցկուհի Սևանի մասին մի հետաքրքիր պատմություն կա, որպեսզի իմանան այն, պետք է ընթերցեն նոր դասը:

Իմաստի ընկալում

Խմբային աշխատանք (Կազմվեց 4 խումբ): Տեքստի ընթերցում և անձանոթ բառերի դուրս գրում և խմբավորում՝ ըստ իրենց մոտ եղած քարտերի:

Գետ և գետակ	Լճակ	Լճի բնակիչներ	Հյուրեր
Ձկնագետ	Գիլի	Իշխան	Կարմրաթևիկ
Գավառագետ		Կարմրախայտ	Ջրշուն, Հավալուսն
Վարդենիս		Կողակ	Ձկնկուլ, Ջրարծիվ
Կարճաղբյուր		Սուզաբաղ	Բաղ, Ջրածիծառ Սուզանավ, Որոր Կարմրակատար Տառեխ, Արագիլ Փարփար

Ապա ուսուցչուհին բացատրում է անձանոթ բառերը և առաջադրում հետևյալ հարցեր.

- Որտե՞ղ և ինչպե՞ս էր ապրում Իշխանը:
- Ինչպե՞ս էք հասկանում «հաշտ ու համերաշխ էր ջրի հետ ու արևի հետ» նախադասությունը:
- Ի՞նչ էք կարծում, Իշխանը լա՞վ դեկավար էր: Պատասխանը հիմնավորե՛ք տեքստի հատվածներով:
- Ինչպիսի՞ տանտեր էր Իշխանը: Ինչպե՞ս էր ընդունում հեռավոր երկրներից եկած հյուրերին:

Լեզվական աշխատանք: Աշակերտներն աշխատում են գույգով:

Տրված են քարտեր, որոնց վրա գրված է խոսքային «վթարներ» պարունակող նախադասություններ: Աշակերտները կարդում են և ասում ճիշտը:

Ապա Սևանի մասին երգի հնչյունների⁷ ներքո նկարում են Սևանա լիճը, լճում Իշխանին և նրա, որպես դեկավարի, վերագրում են հատկանիշներ (նվագագույնը 2 հատ):

Խաղ: Փոխակերպում: Աշակերտները լճից ստանում են ծով:

Կշռադասում

Կիրառվեց քառաբաժան մեթոդը: Յուրաքանչյուր խմբի տրվեց մեկ հարց:

Ի՞նչ տեսա:	Ի՞նչ զգացի:
Ի՞նչ լսեցի:	Ի՞նչ հասկացա:

Տնային հանձնարարություն: «Իշխանը» կարդալ: Գրել հակիրճ տեղեկություն Սևանի մասին, ապա դիտել տեսահոլովակ Սևանի հիմնախնդրի մասին⁸, պատրաստել փոքր պաստառ «Ինչպե՞ս բարելավել Գեղամա գեղեցկուհու կյանքը» վերնագրով և հակիրճ ներկայացնել բովանդակությունը:

Դասի ավարտին գնահատվեցին բոլորը: Կարևորվեց խմբային աշխատանքը:

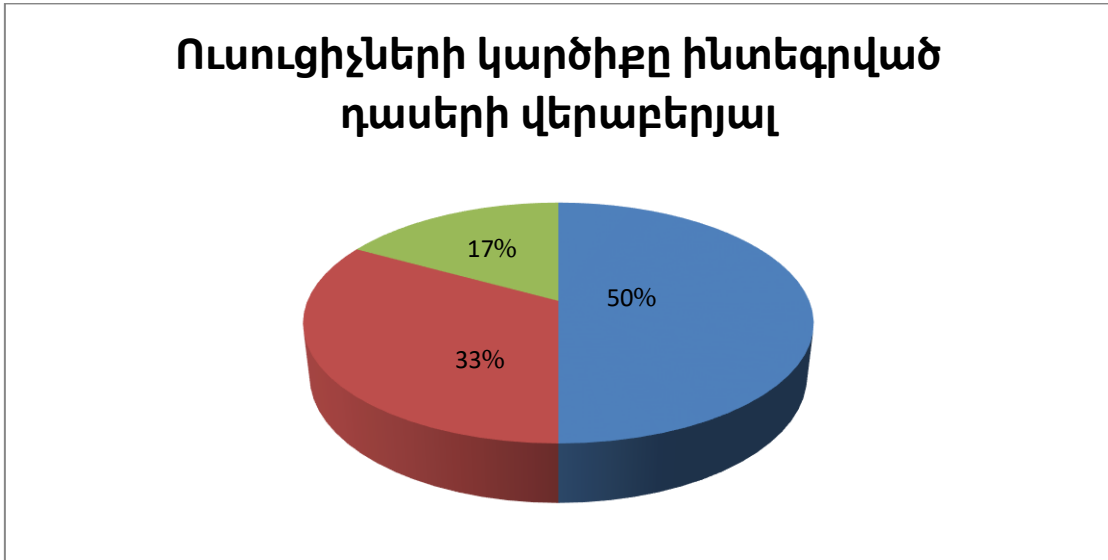
⁷ https://youtu.be/W8p_ZQtZPBM?si=a761Dxqh7KdF7kKO

⁸ https://youtu.be/vV1N_9GyzO0?si=Y0T6Y-6Aqj5EA-mF

2.2 ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ և ՄՇԱԿՈՒՄ

Վերլուծենք յուրաքանչյուր փուլի արդյունքները:

1-ին փուլ: Հարցմանը մասնակցեց վեց ուսուցիչ: Արդյունքում ունեցանք հետևյալ պատկերը.

Հավելված 2.

Պատասխանողներից 3-ը, այսինքն՝ 50%-ը, նշեց, որ մայրենիի ամեն դասին ապահովում է նվազագույնը երկու միջառարկայական կապ և տեսնում է մոտիվացիա դասի նկատմամբ: Աշակերտները վերլուծում և քննադատաբար են մոտենում յուրաքանչյուր հարցին: Նրանք սիրով են աշխատում և հաճախ իրենք են բարձրաձայնում, թե իրենք ինչ գիտեն այդ մասին, որ առարկայից են սովորել և կատարում են լրացում:

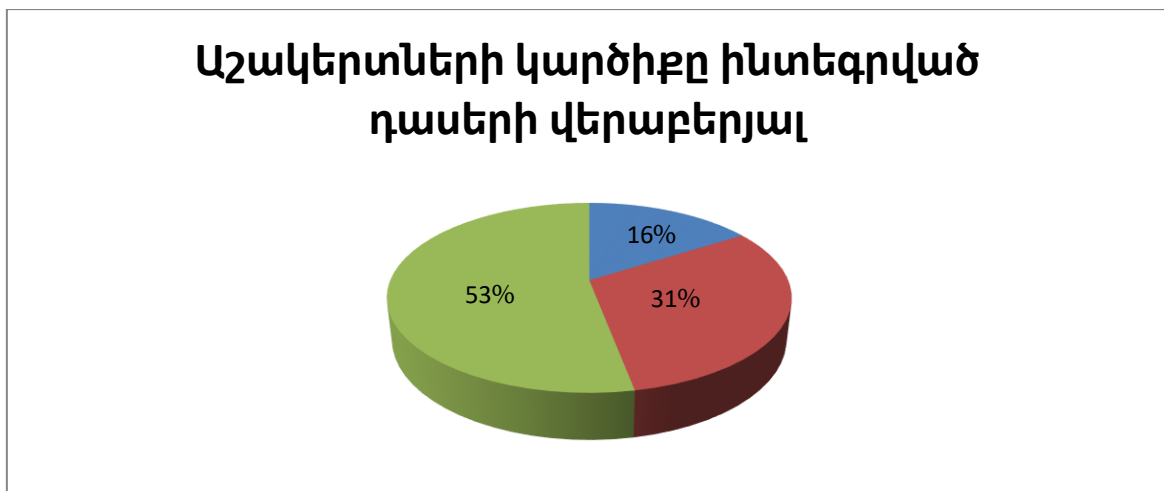
Երկու ուսուցիչ, այսինքն՝ 33%-ը, պատասխանել էր հաճախ, կախված երեխաների օրվա պատրաստվածությունից, աշխատելու տեմպից: Բայց ունեին դրական կարծիք ինտեգրված դասերի վերաբերյալ: Նրանց կարծիքով միջառարկայական կապերի ճիշտ կիրառումը հետաքրքիր են դարձնում դասերը:

Մեկ ուսուցիչ, այսինքն հարցվողների 17%-ը, կարծում էր, որ պետք է կիրառվեն, բայց կարծես թե այդքան էլ տեղ չէր տալիս դրան:

2-րդ փուլ: Այս փուլում իրականացրեցինք դասը, որի ընթացքում դիտարկեցինք երեխաների ակտիվությունը, հետաքրքրությունը դասապրոցեսի նկատմամբ:

Այնուհետև կատարեցինք հարցում, որի արդյունքում արդյունքում ունեցանք հետևյալ պատկերը.

- Նրանցից 16%-ը պատասխանեց, որ դասից իրենց դուր եկավ դասի ընթացքը:
- Աշակերտների 31%-ը նշում է, որ դասի ժամանակ ավելի տպավորվել են նոր բառերը, նոր տեղեկատվությունը, անցկացման ձևը:
- 53 %-ը ցանկանում էր, որ նմանատիպ դասերը կրկնվող բնույթ կրեն, քանի որ դասը հետաքրքիր էր և հեշտ յուրացրին թեման:

Հավելված 3.

Աշակերտների մեծ մասը իրականացված ինտեգրված դասը տարբերակեց մյուս դասերից մի շարք առանձնահատկություններով: Նրանք նշեցին, որ դասը հետաքրքիր էր, մատչելի, լի նորանոր գիտելիքներով: Նրանց կարծիքով դասաժամն արագ անցավ, ինչը ևս մեկ անգամ փաստում է այն մասին, որ ինտեգրված դասերը հետաքրքիր են ու արդյունավետ, սիրելի երեխաների կողմից:

Եզրակացություն

Կատարելով հետազոտական աշխատանքը եկա հետևյալ եզրահանգումների՝

1. Միջառարկայական կապերը կարևոր օղակ են դասապրոցեսում, քանի որ դրանք փոխկապակցվածություն են ստեղծում այլ առարկաների հետ, դասը դարձնում են բովանդակալից, հետաքրքիր: Ստեղծում են ուսման նկատմամբ հետաքրքրություն, բարձրացնում են սովորողի ինքնուրույն գործունեությունը և առաջընթացն ուսման մեջ:
2. Միջառարկայական կապերը նպաստում են տրամաբանական, քննադատական, փոխաբերական մտածողության, վերլուծելու, կարծիք հայտնելու կարողությունների զարգացմանը: Բարձրացնում են գեղագիտական ճաշակը, արվեստի գործերը հասկանալու, գնահատելու, գույների և հնչյունների աշխարհ ներթափանցելու, իրենց հայրենի բնության գեղեցկությունը հասկանալու, ճանաչելու, գնահատելու կարողությունների ձևավորմանը:
3. Տարրական դասարաններում կարևոր է ապահովել միջառարկայական կապը, քանի որ կրտսեր դպրոցականի տարիքում է դրվում երեխաների գիտելիքների և հմտությունների հիմքը:

Այսպիսով, սովորողի բազմակողմանի զարգացմանը նպաստելու համար անհրաժեշտ է դասապրոցեսն այնպես կազմակերպել, որը կօգնի սովորողներին զարգացնել իրենց քննադատական մտածողությունը, ստեղծագործական և խնդիրներ լուծելու հմտությունները:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Յու. Ա. Ամիրջանյան, Ա. Խ. Սահակյան, Մանկավարժություն, Երևան, 2005
2. Յ. Ա. Կոմենսկի, Մեծ Դիդակտիկա, Երևան, 2010
3. Տեր-Գրիգորյան, Միջառարկայական կապերը մայրենի լեզվի դասերին, Երևան, 1986
4. Վաչագան Ա. Սարգսյան և ուրիշներ, Մայրենի 4 դասագիրք, Երևան, 2021
5. Հանրակրթական պետական չափորոշիչ, 2021 թ.,
<https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=149788>
6. Մայրենիի ծրագիր 1-6-րդ դասարանների համար
<https://escs.am/files/files/2020-07-17/8e86258106381f2fda04290ffa268a94.pdf>
7. <https://krtahartak.am/courses/obligatory/course-018/lessons/%D5%B4%D5%AB%D5%BB%D5%A1%D5%BC%D5%A1%D6%80%D5%AF%D5%A1%D5%B5%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6-%D5%AF%D5%A1%D5%BA%D5%A5%D6%80%D5%AB-%D5%AF%D5%AB%D6%80%D5%A1%D5%BC%D5%B4%D5%A1%D5%B4%D5%A2-%D5%AB%D5%B6%D5%BF/>
8. https://youtu.be/W8p_ZQtZPBM?si=a761Dxqh7KdF7kKO
9. https://youtu.be/vV1N_9GyzO0?si=Y0T6Y-6Aqj5EA-mF